

KÖRFEZ'İN DEĞİŞEN İRAN STRATEJİSİ

GÖKHAN ERELİ

Körfez Çalışmaları Koordinatörü **ORSAM**

“

Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Kuveyt gibi Körfez ülkeleri, son yıllarda bölgesel ve küresel sistemde ortaya çıkan farklı yapısal nedenlerden ötürü İran ile ilişkilerde strateji değişikliğine gittiler.

”

2 021 yılından bu yana Ortadoğu'da temelde dört tür normalleşme dalgası olduğu yaygın bir kanıdır. Bu çerçevede ilk normalleşme Körfez ülkelerinin İsrail ile normalleşmesi, ikinci normalleşme Körfez içerisinde Katar ambargosunun kaldırılmasıyla gerçekleşen normalleşme, üçüncüsü Türkiye ile gerçekleşen normalleşme ve bir diğeri de İran ile gerçekleşen normalleşme sürecidir. Bu çerçevede, Körfez ülkelerinin İran'a yönelik stratejilerinde birtakım değişikliklere gittiği dönemden geçilmektedir. Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Kuveyt gibi Körfez ülkeleri, son yıllarda bölgesel ve küresel sistemde ortaya çıkan farklı yapısal nedenlerden ötürü İran ile ilişkilerde strateji değişikliğine gittiler.

Ortadoğu'da Körfez merkezli yaşanan normalleşme dalgalarının bütünü farklı dinamikleri barındırmaktadır. İsrail ile başlatılan normalleşme süreci Arap ve Müs-

lüman çoğunlukta olmayan bir Ortadoğu ülkesiyle uzun dönemdir yaşanan siyasi-askerî sorunların arka planında gerçekleşti. Bunun yanında Körfez krizinin sona er-

mesi, siyasi, askerî, ekonomik ve jeopolitik sonuçları hasebiyle Körfez İşbirliği Konseyinin (KİK) geçirdiği en büyük siyasi bunalımlardan birisi olarak anılacaktır. Türkiye ile normalleşme ise son on yıla yayılmış siyasi ve askerî anlaşmazlıkların ekonomik iş birliği ve güvenlik ilişkilerini çeşitlendirme fırsatları üzerine bina edilmiştir. İran ile yaşanan normalleşme dalgası ise her şeyden önce tarihi karakteristikleri içerisinde barındırır da 2015 yılından itibaren

bölge siyasetindeki gelişmelerle yakından ilgilidir.

İRAN İLE DİYALOG SÜRECİ

Körfez ülkeleri 1970'li yıllarda bağımsızlıklarını elde ettikleri süreçlerden itibaren bölgedeki siyasi, ekonomik ve askerî dengeler bakımından daha büyük ülkelerin nüfuz alanında olmaları hasebiyle bir dış desteğe ihtiyaç duydular. İlk elde 1970'li yıllarda İngiltere bölgeyi terk ediyor bir görüntü

çizse dahi, ABD ve Fransa gibi ülkelerle birlikte Batı temelli aktörler Körfez üzerindeki nüfuzunu farklı oranlarda devam ettirdi. Bu çerçevede 1981 yılında KİK'in kurulma nedenlerinden birisi de Irak'ta Saddam Hüseyin'in Pan-Arapçı politikalarının yanında 1979'daki İran İslam Devrimi sonrası uygulanan devrim ihracı politikaları ve Şii jeopolitiğinin İran dış politikasında araçsallaştırılmasıydı. Dolayısıyla 1980-1988 yılları arasında süren Irak-İran savaşı, 2003 yılında ABD'nin Irak işgali gibi gelişmeler, İran'ın bölgede Bahreyn, Irak, Suriye, Lübnan, Filistin ve Yemen gibi coğrafyalarda nüfuz elde etmesine sebep oldu. İran'ın aynı zamanda nükleer silah arayışı, Körfez ülkeleri açısından İran'ın çoğunlukla güvenlik tehdidi olarak görülmesini sağladı. Bütün bu faktörler KİK ülkelerinin dış askerî-siyasi desteğe duyulan ihtiyacını artırdı.

GERGİN İLİŞKİLER DÖNEMİNİN ARKA PLANI

Daha yakın dönemlere gelindiğinde, 2015 yılında İran ile BM Güvenlik Konseyi daimî üyeleri ve Almanya'nın imzaladığı Kapsamlı Ortak Eylem Planı (JCPOA) ve Yemen'de İran-destekli Husiler tarafından başlatılan askerî operasyonlar ve Yemen başkentinin Husiler tarafından teslim alınması, İran'ın bölgesel faaliyetlerine yönelik tepkileri artırdı. İsrail'in yanında Suudi Arabistan başta olmak üzere KİK'in büyük çoğunluğu, JCPOA'nın imzalanmasının ardından güvenlik garantilerinin sağlanmaması hasebiyle Barack Obama yönetimiyle sorunlar yaşadı. İran'ın nükleer silah arayışı konu-

sunda uluslararası ekonomik yapı-
tımların aşamalı olarak hafifle-
tilmesi ve kaldırılması karşılığında
müzakere masasına oturmasının
uzun dönemde bölge siyasetine
olumlu etki yapacağına düşünül-
düğü sıralarda, Suudi Arabistan
tarafından ünlü Şii din adamı
Nimr el-Nimr'in idamı ve ardından
İran'daki Suudi misyonlarına ger-
çekleştirilen saldırılar, Körfez ile
İran'ın diplomatik bağlarının çok
düşük düzeylere indirgenmesine
ve İran'a güçlü tepkilerin göste-
rilmesine sebep oldu.

“

**2019 yılında Suudi Arabistan'ın
Bıkayk ve Hırayns beldelerindeki
petrol işleme tesislerine
gerçekleştirilen saldırılar,
BAE'nin Fuceyre ve çeşitli
emirliklerini içeren bölgelerde
meydana gelen tanker
saldırıları, Körfez ile İran'ın
diyalog ihtimalini sınırlandırdı.**

”

Bunun yanında Donald Trump
döneminde ABD'nin JCPOA'dan
tek taraflı olarak çekilmesi, İran'ın
nükleer silah arayışlarını tekrardan
aktif hâle getirdi ve İran'a yönelik
izlenen maksimum baskı politikası
tekrardan Körfez ile İran'ı karşı
karşıya getirdi. Bu çerçevede, 2019
yılında Suudi Arabistan'ın Bıkayk
ve Hırayns beldelerindeki petrol iş-
leme tesislerine gerçekleştirilen
saldırıları, BAE'nin Fuceyre ve çeşitli
emirliklerini içeren bölgelerde mey-
dana gelen tanker saldırıları, Körfez
ile İran'ın diyalog ihtimalini sınır-
landırdı. 2020 yılının ardından
ABD başkanlık seçimlerini Joe Bi-
den'in kazanması, Kovid-19 küresel
salgınının bölge ülkeleri için ortaya

koyduğu ekonomik zorluklar, bölge
ülkelerinin sert güç politikalarında
vites küçültmelerine sebep oldu.
Bu da İran ile diyaloga giden yolu
hazırlayan önemli faktörlerden
oldu.

BÖLGESEL GELİŞMELER VE SINIRLI NORMALLEŞMELER

Bu şartlar altında Haziran 2019'da
BAE Suudi Arabistan ile birlikte
2015'den bu yana yer aldığı Ye-
men'deki askerî faaliyetlerini dur-
duracağını açıkladı ve Şubat
2020'de Yemen'den askerî olarak
çekildiğini beyan etti. BAE'nin Ye-
men'de 2016 yılında bir saldırıda
52 askerini kaybetmesi, ABD'nin
İran'a yönelik maksimum baskı
politikalarının Körfez-İran jeopo-
litiğini son derece askerî bir zemine
taşınması ve Fuceyre gibi emirlik-
lerin karasularına yakın bölgelerde
meydana gelen tanker saldırıları,
alıklar ve patlamalar, BAE'nin
İran'a yönelik stratejisini yeniden
değerlendirmesini gerektirdi.

Temmuz 2019 tarihinde BAE ve
İran yetkilileri, denizlerde güven-
likle ilgili görüşmeler gerçekleştirdi.
2020 yılında iki ülke arasında mey-
dana gelen görüşmelerde dışişleri
bakanları Kovid-19 sürecine dair
görüş alışverişinde bulundu. Ar-
dından 2021-2022 dönemlerinde
BAE Dışişleri Bakanı Abdullah bin
Zayid ile İran Dışişleri Bakanı Hü-
seyin Emir Abdullahiyan arasındaki
telefon diplomasisi yoğunlaşırken
iki ülke ticari heyetleri arasında
da görüşmeler gerçekleştirildi. Ni-
tekim bu çerçevede ikili ilişkilerin
tesisi noktasında, BAE Ulusal Gü-
venlik Danışmanı Tahnun bin Za-
yid'in İran ziyareti de önemli bir
dönüm noktasını temsil etti. Bu-
nun ardından ise geçtiğimiz haf-
talarda yapılan açıklamayla birlikte,
BAE'nin Tahran'a büyükelçi olarak
Saif Muhammed ez-Zaabi'yi atadığı
doğrulandı.

2016 yılında Nimr el-Nimr'in ida-
mı ve ardından patlak veren olay-
larla bağlantılı olarak Kuveyt de
BAE gibi İran ile diplomatik iliş-

kilerini sınırlandırmıştı. Kuveyt de bölgesel ve uluslararası gelişmeler nedeniyle İran ile diyalogunu 2019 yılından bu yana yoğunlaştırdı. 2019 yılında dönemin İran Dışişleri Bakanı Muhammed Cevad Zarif bölgesel diyalogun geliştirilmesi bağlamında Kuveyt'e bir ziyaret gerçekleştirmişti. 2020-2021 yıllarında da gerek ikili ilişkiler bağlantılı gerekse de bölgesel güvenlik iş birliği bağlantılı görüşmeler Kuveyt ve İran arasında devam etti. Geçtiğimiz haftalarda ise Kuveyt, altı yılın ardından İran'a yeniden büyükelçi atamasını gerçekleştirdi ve Büyükelçi Bedr Abdullah el-Munih bu göreve getirildi.

Kuveyt ve BAE'nin yanında, İran ile ilişkilerinde strateji değişikliğine giden diğer ülke ise Suudi Arabistan oldu. Biden yönetiminin ABD'de göreve gelmesinin ardından İran ile nükleer müzakerelere tekrardan başlaması ve bunun yanında bölgesel normalleşme ikliminden payın alınamayacak olmasının ma-

liyeti, iki ülkeyi de diyaloga zorladı. Irak Başbakanı Mustafa el-Kazımî'nin arabuluculuk çabaları çerçevesinde, Suudi Arabistan ve İran yetkilileri farklı devlet kurumları üzerinden görüşmeler gerçekleştirdi. Her iki ülke de görüşmeler gerçekleştirildiğini ve diyalog yoluyla iş birliği zemininin arandığını ifade ettiler. Bu çerçevede, iki bölgesel rakibin altı yılın ardından tekrar diyalog ve diplomasi yolunu tercih etmesi bölgesel iş birliği ikliminden yararlanmak istediklerini göstermektedir.

KISA DÖNEMLİ VE KONJONKTÜREL GELİŞMELER

Bütün bu olumlu siyasi ilişkiler ortamının temelinde bölgesel ve küresel uluslararası sistemin yapısal değişikliklerinden kaynaklandığı ifade edilmelidir. Bu çerçevede bölge ülkeleri, ortaya çıkmış olan iş birliği zeminini olabildiğince değerlendirmeye çalışmaktadır. Fakat Körfez ülkelerinin Rusya'nın Ukrayna'yı işgalindeki tutumlarında

görüldüğü gibi, İsrail ve İran normalleşmelerinde de sürekli tek taraflı bir görüntü çizmeleri rasyonel görünmemektedir.

Körfez ülkeleri, İsrail ile ilişkilerinde Filistin sorunu karşısında da çelişen söylemsel ve pratik tutumlar benimsemektedir. Bu anlamda İran ile ilişkileri normalleştirme sürecinde Suudi Arabistan, BAE ve Kuveyt gibi Körfez ülkelerinin temelde bölgesel iş birliğinin geliştirilmesi ve ekonomik, sosyal/kültürel alanlarda ilişkilerin çeşitlendirilmesi gibi meselelere odaklanmaları beklenebilir.

Bu çerçevede ABD ile ilişkilerini devam ettirirken Rusya'nın Ukrayna işgaline tamamen karşı çıkmayan Körfez ülkeleri, İsrail ile ilişkilerinde Filistin sorunu karşısında da çelişen söylemsel ve pratik tutumlar benimsemektedir. Bu anlamda İran ile ilişkileri normalleştirme sürecinde Suudi Arabistan, BAE ve Kuveyt gibi Körfez ülkelerinin temelinde bölgesel iş birliğinin geliştirilmesi ve ekonomik, sosyal/kültürel alanlarda ilişkilerin çeşitlendirilmesi gibi meselelere odaklanmaları beklenebilir. Dolayısıyla her ne kadar bölgesel siyaset açısından iş birliğinin yeğlendiği bir ortam olduğundan bahsedilebilse de bu bölge ülkelerinin aralarındaki bütün tarihsel, siyasi, askeri, ideolojik ve jeopolitik sorunları çözdüğü yahut çözmeye hevesli oldukları anlamına gelmemektedir.■